

Léta 1642, dvacátého osmého dne měsíce října, přijeli k hosudaru carovi a velikému knížeti vši Rusi Michailu Fjodorovičovi do Moskvy od Donu, z pevnosti Azova, donští kozáci, a sice kozácký ataman Naum Vasiljev a esaul Fjodor Ivanov.^{1/} S nimi přijelo čtyřadvacet kozáků, kteří byli v Azově obleženém Turkey. O svém držení obléhaného Azova přivezli zprávu.

Ve zprávě se píše: V minulém roce, léta 1641, dvacátého čtvrtého dne měsíce června, poslal sultán Ibrahim,^{2/} turecký car, proti nám, kozákům, čtyři své paše se dvěma plukovníky, Kapitonem a Mustafou, a ze svých nejbližších rádců poslal správce pokojů eunucha Ibrahima, aby dohlížel namísto něho na paše, jak budou bojovat a jak si pašové a plukovníci budou počínat v boji a ve všem konání pod Azovem. S nimi poslal na nás mnoho svého vojska busurmanského, jež posbíral proti nám mezi poddanými svých dvanácti zemí do pravidelného vojska. Podle soupisu to bylo dvě stě tisíc lidí kromě lidí z pobřeží, z Kafy a z Krymské hordy na této straně moře a kromě Nagajců; a to všechno na naše pohřbení, aby nás zasypali vysokým násypem, jak jsou zvyklí zaživa zasypávat Peršany. Naši smrtí si chtějí zajistit věčnou slávu a nám připravit věčnou hanbu. Proto nahnali proti nám mnoho tisíc mužiků, jež nelze spočítat ani zapsat. K nim se ještě přidal krymský car a jeho bratr carevič nu-ur-ed-din Krym Geraj s celou svou Krymskou a Nagajskou hordou a s nimi čtyřicet tisíc krymských a nagajských knížat, murzů a zapsaných Tatarů, nepočítajíc v to dobrovolníky. S carem přitáhlo ještě deset tisíc kavkazských knížat a kabardinských Čerkesů. S tureckými paši přišli také dva němečtí najati

plukovníci s šesti tisíci vojáky. Pašové měli s sebou pro pořízení s námi všelijaké německé odborníky na dobývání hradeb, moudré vynálezce ze všech zemí na ostřelování měst a hloubení podkopů, z řeckých zemí, z Benátek, švédské a francouzské odborníky na střelbu, kteří měli dělat beranidla a také podkopy, dělové koule odpalovat ohněm. Pašové měli pod Azovem sto dvacet devět velkých ohněpalných děl. Koule do nich vážily pud, půldruha nebo dva pudy. Malých děl a kartáčových děl bylo šest set sedmdesát čtyři, nepočítajíc v to lehká děla, jichž bylo třicet dva. A veškeré těžké zbraně měli přikované řetězy, neboť se obávali, abychom jim je při výpadech z města nevzali. Ve vojsku tureckých pašů byli lidé z různých zemí: v první řadě Turci, pak Krymci, Řekové, Srbové, Arabové, Maďaři, Budani, Bosňáci, Albánci, Valaši a obyvatelé Moldavie, Čerkesové a Němci. Podle soupisu vojenského pověřence bylo ve vojsku pašů a krymského cara celkem dvě stě padesát šest tisíc mužů, nepočítajíc v to německé odborníky, černé mužiky a dobrovolníky.

Turecký sultán se na nás chystal za mořem celé čtyři roky, teprve pátý rok proti nám poslal své paše. Čtyřadvacátého června před polednem přišli pašové s krymským carem a velké turecké vojsko nás obklíčilo. Naše širošíra pole jsou poseta lidmi Nagajské hordy; kde byla širá step, tam se to v jediné hodině zaplnilo nesčíslným množstvím lidí, kteří tam stojí jako neprůchodný temný les. Od spousty tureckého vojska a dusotu jejich koní se země pod Azovem zachvěla — voda z řeky Donu vyšpláchla své vlny, jako o povodni vystoupila na břeh. Turci si počali stavět v poli stany a příbytky, spousta velkých jehlanů, vysokých jako hory, zasvítla kolem.

V jejich plucích započalo hlučné troubení a veliký neslýchaný pískot, nesnesitelné a strašidelné busurmanské vrískání. Nato se z jejich pluků ozvala střelba z mušket a z děl. Jako v strašné bouři Bohem z nebes seslané jiskřily nad námi blesky, rachotil hrom. Od nepřetržité palby vystupoval oheň a dým až k nebi, celé naše městské hradby se od základů chvěly, slunce pohaslo v ten den a zabarvilo se do krvava, takže se rozprostřelo tmavé temno. Strašné bylo pohledět na sevřený busurmanský útok, který jsme sledovali s hrůzou. Kdyby o něčem takovém byl našinec slyšel, neuvěřil by tomu, natož aby viděl na vlastní oči tak velké a hrozné vojenské seskupení. Zastavili zcela blízko

nás, blíž než půl versty od města Azova. Janičárští velitelé seřadili své velké pluky a oddíly do šiků. Mají své janičárské prapory veliké, černé a podivné. Bijí na poplach, troubí na trubky a bubnují do velikánských bubnů. Celkem jich bylo dvanáct, těch janičárských velitelů. Přiblížili se k nám už velice blízko, vzali se za ruce a obklíčili město osmi řadami od Donu až k samému moři. Všem janičárům doutnají knoty u mušket a hoří jako svíce. A každý z velitelů má ve svém pluku dvanáct tisíc janičárů. Všechno na nich plane jako oheň, šaty mají janičárští velitelé zlatem pošíté a zbroj mají všichni janičáři jednotnou, rudou, jež plane jako červánky. Píšťaly jejich jsou dlouhé, turecké, s doutnáky. Na hlavách jim helmy svítí jako hvězdy. Jejich seřazení se podobá šikům německým. A spolu s nimi tu také stojí dva němečtí plukovníci, kteří mají šest tisíc oděnců ve svých plucích.

Téhož dne večer, kdy Turci dorazili pod hradby města, poslali k nám své turecké tlumočnické busurmanské, perské a řecké. S tlumočnické poslali prvního velitele od janičárského pěšího pluku, aby s námi vyjednával. A velitel janičárů se jal hovořit k nám úlisně jménem svého tureckého vládce, jménem svých čtyř pašů a jménem krymského chána:

„Lidé boží, kteří patříte jen vládcí nebes, nikým ve stepích neovládání a nespravování! Vznášíte se jako orlí létající svobodně vzduchem, pobíháte jako sveřepí lvi obývající volné pouště, vy, slavné kozáctvo donské a volžské, naši krutí sousedi nejbližší, lstiví a nestálí v chování, úskoční zabijáci stepních obyvatel, nemilosrdní loupežníci, vaše oči nejsou nikdy syté, vaše břicha nikdy nejsou plná, aniž se kdy naplní. Na kom se to dopouštíte tak velkých urážek a strašných hrubostí? Zaútočili jste na vysoký cíl, na samého cara tureckého. Snad se na Rusi nevydáváte za bohatýry svatoruské? Kam teď budete moci uprchnout před trestající rukou? Popudili jste si proti sobě Jeho Výsost sultána Murata, cara tureckého, neboť jste zabili jeho věrného sluhu, tureckého posla Fomu Kantakuzina,^{3/} a spolu s ním všechny Armény a Řeky; vždyť on nesl poselství vašemu carovi. K tomu jste zabrali sultánovu državu, milou jeho srdci, totiž slavnou a krásnou pevnost, město Azov. Vrhli jste se na ně jako hladoví vlci. Neušetřili jste v něm nikoho z mužů, staré ani mladé, ba ani děti; všechny jste pobili do jednoho. Tím jste si vysloužili

pověst lýtých šelem. Uloupením města Azova jste odřízli sultána, cara tureckého, od celé jeho Krymské hordy, která ho stráží na všechny strany. Za druhé pak jste ho odřízli od přístavu, kde kotví loď. Uzavřeli jste svým držením Azova celé Siné^{4/} moře: nepouštíte na moře koráby ani galéry do žádného carství ani do přímořských měst. Když jste se dopustili tak neslýchané drzosti, na co jiného než na svůj konec v tomto městě čekáte? Opusťte bez meškání sultánův Azov ještě této noci. Co v něm máte svého stříbra a zlata, to si odnese z Azova s sebou do svých opevněných kozáckých městeček, ke svým druhům. Při vašem ústupu se vás nedotkne. Avšak jestliže z Azova této noci neodtáhnete, nezůstanete tu u nás naživu. Kdo by vás mohl, loupežníci a zabijáci, ukryt nebo ochránit před sultánovou trestající rukou, před velkou, strašnou a neporazitelnou silou jeho, východního cara tureckého? Kdo se mu může postavit? Nemá sobě rovného ani podobného na světě co do své veleváznosti a síly. Jedině Bohu nebeskému se zodpovídá ze svých činů. On jediný je věrným strážcem božího hrobu. Bůh tomu tak chtěl, že jako jediný mezi všemi cary na světě byl k tomu vyvolen. Hleďte si o této noci zachránit své životy! Jen tak vás mine lítá smrt z rukou tureckého cara. Veliký hosudar východu, turecký car, totiž nikdy o své vlastní vůli vás, kozáky, loupežníky a zloděje nezabíjí. Potrpí si na svou čest a důstojnost a vítězí jen nad velikými cary, kteří jsou hodni jeho pozornosti, kdežto vaši loupežnické krve si nic necení. A jestliže i přes takový milostivý vzkaz carův a přes jeho výzvu zůstanete tuto noc v Azově, uchvátíme zítřka město Azov jako ptáka do svých rukou i s vámi, zloději a loupežníky. Dáme vás, zloděje, mučit krutě a nemilosrdně. Roztrháme vaše těla na malé kousičky. A kdyby vás, zlodějí, sedlo v Azově na čtyřicet tisíc, našeho vojska s paši je na vás uchystáno přes tři sta tisíc. Nemáte tolik vlasů na svých hlavách, kolik tureckých oděnců stojí pod hradbami Azova. Vždyť sami, hloupí zloději, na vlastní oči vidíte velikou a nepřehlednou sílu, jež naplnila celou širokou step. Ani z výšky hradeb nemohou vaše oči dohlédnout druhého konce našich řad, byť jen těch vojínů, kteří jsou zapsáni. Nepřeletí přes naše turecké řady žádný pták: všichni ze strachu před tolika lidmi a z tak velkého množství oděnců padají na zem. A ještě vám, zlodějům, na vědomost dáváme, že z vašeho mocného Moskevského carství se vám ne-

dostane žádné ruské vojenské pomoci ani záruky. Več tedy doufáte, hloupí zloději? Vždyť ani zásoby obilí vám z Rusi nedoplňují. Kdybyste ovšem chtěli, sveřepí kozáci, posloužit svým vojskem našemu velkému carovi, Jeho Veličenstvu sultánovi, přejděte do jeho služeb, skloňte před ním své loupežnické hlavy a přísahajte mu poslušnost na věky. Náš hosudar turecký car vám pak odpustí všechny vaše dosavadní kozácké drzé kousky i toto vaše dobytí Azova. Odmění se vám, kozákům, velkými počtami. Obdaruje vás, kozáky, nezměrným bohatstvím. Zařídí vám, kozákům, u sebe v Cařihradě dobré živobytí. Poskytne vám, všem kozákům, šat zlatem pošíty a bohatýrské odznaky se zlatem a carskými emblémy. Všichni v hosudarově Cařihradu vám budou prokazovat úctu. Vaše kozácká sláva se bude šířit do všech stran od východu na západ. Na věky věkův vás budou všechny busurmanské hordy, janičárské i perské, nazývat svatoruskými bohatýry za to, že jste se vy, kozáci v počtu pouhých sedmi tisíc, nezalekli neporazitelného vojska tureckého cara o síle tři set tisíc oděnců. Vyčkali jste jejich příchodu pod hradby. Představte si, oč mocnější a silnější i bohatší než vy, kozáci, je šach, perský car. Ovládá celou velikou Persii a bohatou Indii. Má vojsko silné jako náš hosudar, turecký car. A přesto se šach, perský car, nikdy nestaví v poli proti silnému caru tureckému. A nikdy se jeho perští lidé nebrání ve svých pevnostech proti nám, Turkům, byť jich tam bylo mnoho tisíc, protože znají naši sveřepost a neohroženost.“

Naše kozácká odpověď,^{5/} kterou jsme z města Azova vzkázali prostřednictvím tlumočnicků janičárskému veliteli:

„Vidíme všechno vaše vojsko a všechno, co jste až dosud činili, o vás víme, známe moc i skutky tureckého cara. Vidáme se s vámi, Turky, často na moři i za mořem na souši. Známe dobře vaše turecké způsoby. Mnoho dní jsme vás jako hosty čekali, že přijдете pod Azov. Kam dal rozum ten váš turecký car Ibrahim? Cožpak nemá za mořem dost stříbra a zlata, že k nám, kozákům, vyslal pro naše zkrvavené kozácké svršky čtyři své paše a s nimi, jak říkáte, tři sta tisíc svých vojáků? Sami vidíme, že sem na nás přitáhlo tři sta tisíc oděnců, nepočítaje v to sehnané mužiky. A ještě si váš turecký car na nás najal od čtyř německých řek šest tisíc vojáků a mnoho chytrých odborníků na hloubení podkopů a dobře jim za to zaplatil. Vždyť vy, Turci, sami dobře

víte, že zadarmo si kořist od nás dosud nikdo neodvážel. A i když váš turecký car se svým velkým tureckým vojskem dojde Azova, nestane se tak pro jeho moc a rozum, nýbrž pomocí najatých lidí a jejich německého důvtipu. A to nebude žádná čest pro tureckého cara a jeho jméno, že takto nás přemůže. Nevymaže tím jméno kozáků ze světa, nezpustne Don, jestliže naše hlavy padnou. Na naši výzvu přijdou všichni mladí kozáci z Donu a vaši pašové před nimi budou muset utéci za moře. A jestliže nás Bůh ochrání před sultánovou mocnou rukou a jestliže se udržíme v Azově, který jste oblehli se svým ohromným vojskem o třech stech tisících mužů, zatímco naše síly jsou zcela malé, všeho všudy je nás v Azově ozbrojených jen sedm tisíc pět set devadesát, pak z toho bude mít váš car věčnou hanbu před svými druhy a před ostatními cary. Prohlašuje se za nejvyššího mezi všemi cary na zemi, kdežto my jsme lidé boží, doufáme jen v Boha a jeho Matku, Bohorodičku, ve svaté mučedníky a ve své druhy, bratry kozáky, kteří žijí na Donu v opevněných vsích. Jsme prostí poddaní našeho hosudara, křesťanského cara, vládce Moskevského carství. Říkají nám od věků veliké a neohrožené donské kozáctvo. Budeme se s ním, tureckým carem, bít jako s chudým pasákem vepřů. My, volní kozáci, si vykupujeme smrt místo života. Kde jsou husté řady, tam lehnou námi křesťany posečené spousty vašich busurmanských těl. My nejsme jako lidé perského šacha, které se vám daří jako ženské zasypávat v jejich pevnostech vysokými násypy. A třebaš nás kozáků je v Azově sedm tisíc pět set devadesát, s pomocí boží se nebojíme ani třístatisícového vojska vašeho tureckého cara, ani německého důvtipu. Bohu jsou protivná domýšlivá slova pyšného busurmanského cara tureckého i jeho pašů. Píše se, že ten smradlavý pes, turecký car, je roven Bohu nebeskému. Nevzal si ten váš podlý a škaredý busurman Boha na pomoc. Spolehl se na své velké světské bohatství. Satan, jeho otec, vynesl jej pro jeho pýchu až do nebes, avšak Bůh ho za to svrhne z výšin na věky do propasti, neboť od nás, malé hrstky kozáků, se jemu, carovi, dostane pohanění pro všechny věky věků. Kde jeho pluky na našem poli nyní hlučí a roztahují se, tam zítra budou jeho lidé ležet mrtví pod hradbami. Za naší křesťanskou pokoru nás Bůh představí vám psům jako statečné lvy. Dávno tu už na vás čekají orli, létající s křikem v polích, černí

havrani krákají podle Donu a zrzavé lišky štěkají v očekávání vašich busurmanských mrtvol. Už jsme je jednou nakrmili vašimi hlavami, když jsme tureckému carovi vzali Azov, a nyní opět se jim zachtělo vašich těl a my je vámi nakrmíme dosyta. Azov jsme na tureckém caru nedobyli jako zloději, nýbrž řádně, vojenskou ztečí a důvtipem, neboť jsme chtěli vyzkoušet, jací turečtí obránci nám v pevnosti vzdorují. Zůstali jsme v Azově jen s malou hrstkou našich, schválně jsme se rozdělili napolovic, abychom vyzkoušeli a prohlédli si vaše turecké vojsko, vaše způsoby a váš důvtip. To proto, že pořád pomýšlíme na Jeruzalém a Cařihrad, ^{6/} vždyť to bylo původně křesťanské carství. Vy nás, busurmani, neustále strašíte, že z Rusi nám nepošlou zásoby a že se nás nezastanou, tváříte se, že vám, busurmanům, to o nás psali z Moskevského carství. Vždyť my i bez vás psů dobře víme, jak si nás v Moskevském carství váží a k čemu nás tam potřebují. Známe dobře Moskevské carství, velké, prostranné a lidnaté. Záhí mezi všemi říšemi a hordami — busurmanskými, řeckými i perskými jako slunce. Necení si nás tam na Rusi ani co prašivého psa. Utekli jsme z toho Moskevského carství před robotou, před poddanstvím, před carovými bojary a dvořany a usadili jsme se tady v nedohledných pustinách. Žijeme a doufáme v Boha. Kdo by si tam pro nás dělal těžkou hlavu, všichni se budou radovat z naší záhuby. A obilí jsme z Rusi nikdy nedostávali. Ve své neskonalé milosti nás tu ve stepi živí nebeský car divočinou a mořskými rybami. Jsme živi jako ptáci nebeští: nesejeme, neořeme a nesklízíme do sýpek. Tak žijeme podél moře Siného. Stříbro a zlato si bereme za mořem od vás. A ženy krásné a milé si u vás vyhlídáme a od vás si je přivádíme. Pevnost Azov jsme vám také vzali z vlastní vůle, nikoli z carova příkazu, a to jako svou kozáckou kořist a jako trest za váš krutý pych. Za to se náš car na nás, své poddané, dostí zlobí a my se bojíme, že nás za dobytí Azova dá popravít. Náš pán je veliký, jasný a spravedlivý car, veliký kníže Michail Fjodorovič, samovládce vši Rusi a držitel mnohých dalších panství a hord. Má ve svém područí a ve službě mnoho takových busurmanských carů, jako je váš turecký car Ibrahim. Jedná ten náš veliký a světlý car podle příkázání svatých otců a nebaží po prolévání vaší busurmanské krve. Náš hosudar je dosti od Boha nadán svými državami a odvody z panství a obejde

se bez vašeho prašivého busurmanského bohatství. A kdyby náš veliký hosudar vydal takový příkaz a kdyby se rozhodl prolít vaši busurmanskou krev a rozbořit vaše pevnosti za vaše busurmanské chování k našemu hosudaru, a kdyby ten náš hosudar povolal do války s vámi své okrajové vojsko, které stráží Pole na hranici s Nogajskou hordou, shromáždilo by se tu jenom z této krajiny více než tisíc legionů ruských carových oděnců. A tito carovi ruští Ukrajinci už se těší na vás, lační po vás jako zuřiví lvi a chtějí okusit vašich živých busurmanských těl. Ale zatím k tomu nemají příkaz a jsou carskou rukou drženi zkrátka, v jejich pevnostech je hlídají carovi vojvodové a nedovolují jim vyjždět pod trestem smrti. Váš Ibrahim, turecký car, by se před hosudarovcu trestající rukou a před ukrutnostmi jeho lidí neukryl ani v útrobach své matky, i tam by ho rozpárali a vybrali, aby ho jako psa předvedli před cara; neochránilo by vašeho cara tureckého před rukou hosudarovou a před jeho vládnoucí pravicí ani Siné moře a nezaštítlo by ho před carovými lidmi. Za jedno léto by náš hosudar opět opanoval Jeruzalém a Cařihrad a ve vašich tureckých městech by po ruském zásahu nezůstal kámen na kameni. Vyzýváte nás jménem tureckého cara, abychom mu sloužili. Slibujete nám veliké pocty a mnoho bohatství od něho. Avšak my jsme lidé boží, poddaní hosudara cara moskevského a pokládáme se za pokřtěné pravoslavné křesťany — jak bychom mohli sloužit caru bezvěrci a vzdát se světlého světa vezdejšího i věčného? Do tmy se nikomu jít nechce. A jestliže turecký car tolik potřebuje, abychom mu sloužili, pak až se tu vlastními silami ubráníme vaší přesile, sami půjdeme k němu, vašemu carovi, za moře pod Cařihrad, abychom se na něj, na cara, podívali, i na město, postavené rodnými našimi; tam si s ním, tureckým carem, popovídáme, jen aby se mu ta naše kozácká řeč líbila! Tam už mu posloužíme svými kozáckými píšťalami a šavlemi ostrými. Ale s vašimi paši teď ještě nemáme o čem mluvit. Jak to vaši busurmanští předci udělali s Cařihradem: dobyli ho útokem, zabili v něm vládce a cara chrabrého Konstantina, jenž vyznával pravou víru; pobili tisíce a tisíce křesťanů; obarvili naší nachovou krví křesťanskou všechny chrámové prahy; zcela jste tam vykořenili křesťanskou víru — a tak bychom vám to nyní měli podle vašeho vzoru oplatit. Měli bychom vám vyrvat Cařihrad z vašich rukou, zabít v něm

vašeho tureckého cara Ibrahima se všemi busurmany a prolít vaši busurmanskou nečistou krev, a pak bychom mohli na tom místě uzavřít mír. Avšak teď nemáme s vámi o čem mluvit, to víme napevno. To, co jste od nás nyní slyšeli, vyřídíte vašim pašům. Busurman s křesťanem se nemůže dohodnout o míru, protože nejsou stejné víry. Jak bychom mohli spolu jednat? Křesťan se dušuje křesťanským Bohem a na té pravdě také trvá na věky věků, a vy, busurmani, se dušujete busurmanskou vírou; ale ta vaše víra busurmanská a celý váš život tatarský se rovná životu vzteklého psa. Jak bychom vám psům mohli věřit? Rádi vás zítra uhostíme vším, co nám tu v Azově nadělil Bůh. Vraťte se od nás bez meškání ke svým hloupým pašům a příště k nám s takovými hloupými řečmi nejezděte. Tím svým klamáním zbytečně ztrácíte čas. A kdo by k nám příště od vás s takovou hloupou řečí přijel, bude pod hradbami zabit. Dělejte svou práci, pro kterou jste sem byli vašim tureckým carem vysláni.

My jsme dobyli od vás Azov svou udatností a stačila nás k tomu hrstka. A vy ho dobýváte na nás, z našich kozáckých rukou, mnohatisícovým tureckým vojskem. Komu z nás pomůže Bůh? Ztratíte pod Azovem mnoho tisíc tureckých hlav, a přesto se nedočkáte Azova z našich rukou na věky. Jedině kdyby jej od nás poddaných převzal náš car a velký kníže vši Rusi Michajlo Fjodorovič a odevzdal jej vám psům do držení jako dřívě, pak by byl váš, protože by to bylo z vůle hosudarovy.“

Tak se velitel a tlumočníci vrátili od Azova zpět ke svému tureckému vojsku a k pašům. Hned se u nich rozezněly trubky svolávající k pohotovosti. Po trubkách počali bít do velkých bubnů na poplach. Havrani a divá zvěř se žalostně rozkřičeli. Houfovali se v plucích a radili se po celou noc až do úsvitu. Když nadešla první hodina dne, pohnuly se turecké řady. Na poli rozkvetly jejich korouhve a prapory jako nesčetné květy. Zvuk trubek a bubnů se slil v neslýchaný hukot. Započal jejich zběsilý a strašný nápor na nás ve městě.

Nástup vedli dva němečtí plukovníci se svými vojsky. Za nimi šly pěší janičárské řady v počtu sto padesáti tisíc. Potom všechna jejich pěší horda vyrazila do útoku s velkým odhodlaným křikem.

První útok. Napřáhli všechny své korouhve směrem k městu

a celé naše město Azov jimi pokryli. Zaútočili sekerami na hradby a věže. Mnozí se po žebřících vyšplhali na hradby. Tu jsme také my začali střílet z obklíčeného města, neboť dosud jsme mlčeli. Pro oheň a dým jsme neviděli jeden druhého. Na obou stranách od střelby planula záře a rachotil hrom, který stoupal až k nebesům. Jako by se snesla strašná bouřka, která přichází z nebes, s děsným hromem a blesky. A chodby z města ven, které jsme měli připravené pro případ útoku, všechny ty naše tajné chodby se pod tíhou nesčíslného vojska propadly a zavalily: země je neudržela. V těch proláklínách jsme pobili tisíce Turků. Všechny své těžké zbraně jsme zaměřili na místo podkopů a nabili jsme je drobnými broky. Zabili jsme pod hradbami města při útoku o tom prvním dni šest janičárských velitelů a dva německé plukovníky se všemi jejich šesti tisíci vojáky. Téhož dne jsme při výpadu z města získali velikou korouhev tureckého cara, s níž jeho pašové podnikali útok toho prvního dne se všemi svými vojsky, a bojovali s námi téměř do noci, ještě za večerních červánků. Toho prvního dne bylo zabito kromě šesti velitelů janičárských a dvou německých plukovníků celkem dvacet a ještě půl třetího tisíce janičárských hlav, nepočítaje v to raněné.

Druhého dne za svítání k nám Turci opět poslali pod hradby své tlumočníky, abychom jim dovolili posbírat kolem města padlé, které jsme pod hradbami Azova zabili. Za tělo každého zabitého janičára nám dávali po zlatáku, za padlého plukovníka po stu tolarech. Ale naše vojsko na to nepřistoupilo, nepřijali jsme za padlé stříbro ani zlato. „Neobchodujeme nikdy mrtvolami, bojujeme jen pro věčnou slávu. Zatím jsme si s vámi psy jen tak hráli, zatím jsme si my mládenci jen tak trochu čistili zbraně. Všem se vám busurmanům dostane od nás téhož, nic jiného k vašemu uctění tu nemáme, jsme přece obklíčení.“

Onoho druhého dne tedy nedošlo mezi námi k boji. Sbírali své padlé do samé noci: vykopali jim hlubokou jámu ve vzdálenosti tří verst od města, zasykali ji vysokým násypem, postavili na něm mnoho busurmanských odznaků a nadepsali hroby v mnoha různých jazycích.

Třetího dne Turci opět na nás zaútočili se vším svým vojskem, jenže tentokrát se už postavili opodál a o zteč se nepokoušeli. Jejich pěší oddíly započaly toho dne vršit vysokou horu, veliký hliněný val, mnohem vyšší než pevnost Azov. Tou horou nás

jejich ohromné turecké vojsko chtělo v Azově zasypat. Za tři dny přivedli tu horu až k nám; a my, když jsme zpozorovali tu horu, že je to náš nevyhnutelný osud a že od té hory k nám jde smrt, poprosili jsme Boha o milost, o pomoc jsme požádali přechistou Bohorodičku a Jana Křtitele, na pomoc jsme vzývali moskevské divotvůrce; pak jsme si navzájem mezi sebou poskytli poslední předsmrtné odpuštění hříchů a rozloučení se všemi pravoslavnými křesťany a se svou malou družinou čítající sedm tisíc jsme vyrazili z města do otevřeného boje proti třem stům tisícům: „Hospodine, stvořiteli a nebeský vládče, nevydávej do moci bezvěrců výtvar rukou svých! Už blízko před očima vidíme lítou smrt, kterou nám uchystali. Chtějí nás zaživa zasypat vysokou horou, neboť vidí naši ubohost a bezmocnost, když nás v těchto pustých místech opustili všichni pravoslavní křesťané, polekavší se jejich hroznou tvářností a velikého tureckého vojska. Avšak my, ačkoliv jsme slabí, nepřestali jsme doufat ve tvou boží milost, známe tvou velikou dobrotivost, a bijeme se s třemi sty tisíci oděnců, s boží pomocí své životy pokládáme za víru křesťanskou, za boží chrámy, za celé moskevské carství a carovu čest.“

Vykonavše předsmrtné obřady, vyšli jsme do boje, poté, co jsme jednohlasně všichni zvolali: „Bůh s námi!“ Když nevěřící uslyšeli z našich úst to zázračné slovo, že s námi je Bůh, nevydrželi nikdo dívat se nám tváří v tvář a všichni utekli od vysoké hory. Stačili jsme jich však pobít mnoho tisíc. Při tom výpadu jsme u hory ukořistili šestnáct janičárských korouhví a dvacet osm sudů prachu. Tím prachem jsme pak vyhodili do povětří celou jejich vysokou horu, když jsme se pod ni podkopali. Mnoho tisíc jich tak bylo pobito a k nám tím výbuchem bylo vhozeno půldruha tisíce živých janičárů. A tak je ty jejich zasypávací choutky přešly. Za tou horou však nasypali nový val, ještě větší, dlouhý na tři dostřely, mnohem vyšší než Azov a široký, co by dvakrát kamenem dohodil. Na tom valu rozestavěli všechny zbraně, přivedli celou tureckou pěchotu v počtu půldruha sta tisíc a celou Nohajskou hordu, kterou opěšali. Z toho valu pak den a noc bez přestání stříleli na Azov. Jejich děla strašně rachotila a plamen s dýmem se vznášel až do nebes. Po šestnáct dní a nocí neumlkla palba ani na hodinu. Za ty dny a noci se pod tou jejich dělovou palbou rozpadlo naše azovské opevnění.

Hradby a střílny, chrám Jana Křtitele i všechny budovy se od základů zhroutily. Také naše děla byla zničena. Jediný v celém Azově zůstal jen kostel sv. Nikoly; zůstal aspoň z poloviny uchovaný proto, že byl dole u moře, chráněný svahem. A my jsme zatím leželi v zákopech, ani vyhlédnout nám nedali. Ale za tu dobu jsme si vyhloubili pod zemí prostorné místnosti, přímo pod jejich valem jsme připravili velké tajné chodby, z nichž jsme vedli dvacet osm podkopů pod jejich tábory. Těmi podkopy jsme si pomohli a zachránili jsme se tak. Po nocích jsme dělali výpady na jejich janičárskou pěchotu, již jsme takto mnoho zneškodnili. Nočními výpady na tureckou pěchotu jsme jim nahnali veliký strach a způsobili jim citelné ztráty na lidech. Když turečtí pašové objevili naše důmyslné chodby z obležení, sami vyhloubili ze svého tábora sedm chodeb směrem k nám. Těmi chodbami se chtěli dostat do našeho ležení pod zemí a tam nás svou početnou silou přemoci. Z milosti boží jsme však všechny jejich chodby odhalili, prachem jsme je vyhodili do povětří a zavalili jich tam mnoho tisíc. A tak skončily nezdarem i tyto jejich chodby a přešla je chuť dostat se k nám podzemím. Celkem proti nám v Azově podnikli čtyřadvacet velkých útoků a podkopů. Avšak takový velký a krutý útok, jakého se odvážili v první den, se už potom neopakoval. Tehdy to byl boj na nože. Pak na nás počali zaměřovat do našich zákopů dělové rozžhavené koule a používat rozličných německých důmyslných zbraní. Mnoho našich tak pobili a popálili. A po těch ohnivých dělových koulích, které na nás vymysleli, upustili od všeho důmyslu a počali nás zmáhat a přemáhat přímým bojem. Denně proti nám posílali do útoku své janičáry. Po deseti tisících na nás útočilo po celý den až do večera; a jak nastane noc, místo nich nastoupí dalších deset tisíc; a ti pak na nás útočí celou noc až do rána, ani hodinu oddechu nám neposkytnou. Střídají se, a tak útočí ve dne v noci, aby nás unavili a zmohli. Jejich důmyslnou lstí, neustálým bděním, těžkými ztrátami, citelným nedostatkem a také mrtvolným zápachem jsme byli všichni zesláblí a trpěli jsme krutými neduhy, jež jsou obvyklé v obklíčení. Už nás zbyla jen hrstka, vystřídat nebylo kým, ani na chvíli nám nedali odpočinout. Tehdy jsme pozbyli veškeré naděje, že živi přečkáme v Azově, a nedoufajíc víc v lidskou pomoc, mohli jsme čekat pomoc jen od Boha nejvyššího. Obrátili jsme se zoufalí ke svému

jedinému pomocníku, k obrazu Jana Křtitele. Před ním jsme vzlykali v hořkých slzách: „Pane, pomocníku náš Jane Křtiteli, povzbuzeni tvým zjevem jsme vybrali hadí hnízdo, dobyli jsme pevnost Azov. Pobili jsme v něm všechny hubitele křesťanů, modloslužebníky. Tvůj svatý Nikolův chrám jsme vyčistili a svýma nehodnými a hříšnými rukama jsme jej ozdobili svatými zázračnými obrazy. Nebylo dosud dne bez bohoslužby před vašimi obrazy. Čím jsme vás, svatí, rozhněvali, že opět odcházíte k busurmanům? V naději na vaši pomoc, svatí, jsme se tu dali obklíčit a odloučit od našich druhů. A teď, jak vidíme, nás čeká smrt od Turků. Umořili nás probdělými nocemi, neustálým bojem. Už se pod námi podlamují nohy, ruce unavené neúměrnou obranou nám neslouží, zmrtvěly nám, únavou nevidíme na oči, zrak nám pohasl od neustálé palby na nepřítele, jazyk nám zdřevněl v ústech, takže už ani zakřičet na busurmany nejsme s to, tak jsme zesláblí, že už žádnou zbraň v rukou neudržíme. Pokládáme se už za mrtvé a ty naše živé mrtvoly už ani dvě hodiny nevydrží obléhání města. Nezbývá nám než se rozloučit s vašimi zázračnými ikonami a se všemi pravoslavnými křesťany; už nikdy se nevrátíme na svatou Rus! Klademe své životy tady v osamění uprostřed hříšných za naše ikony, za víru křesťanskou, za čest carovu, za celé Moskevské carství.“

Takové bylo naše loučení: „Odpusť nám hříšným poddaným, pravoslavný care Michajle Fjodoroviči, vládce vši Rusi! Račiž se pomodlit za naše hříšné duše. Odpusťte, patriarchové, otcové církve, odpusťte, metropolité, arcibiskupové a biskupové, odpusťte, všichni převorové a opati, protopopové a duchovní sluhové, jakož i diákonové. Odpusťte, všichni pravoslavní křesťané, a vzpomeňte v modlitbě našich hříšných duší v den našich patronů. Neučinili jsme hanbu Moskevské říši. Usmysleli jsme si, že nezemřeme v zákopech a tak si ještě dobudeme posmrtné slávy.“

Vyzvedli jsme na svých rukou zázračné ikony Jana Křtitele a sv. Nikoly a s nimi vyrazili proti busurmanům. Z milosti boží jsme jich při tom nečekaném výpadu pobili šest tisíc. Když Turci viděli, že s námi je milost boží a že nás tady ničím nemohou přemoci, přestali proti nám posílat své lidi do útoku. Tak jsme si poněkud odpočinuli ze zemřelosti a vzpamatovali se ze smrtelných ran. Za tři dny nato opět jejich tlumočníci na nás volali, že s námi chtějí mluvit. My už jsme s nimi ani nemohli

mluvit, protože únavou nám jazyk v ústech zdřevněl. A tak k nám vystřelovali vzkazy. Píší v nich, že chtějí jen sám Azov a že nám zaň dají výkupné, na každého desátého z nás že dají po třech stech tolarů ve stříbře a po dvou stech tolarů ve zlatě: „Naši pašové a plukovníci vám přísahají na svou tureckou duši, že se vás při odchodu nedotknou, jen odejdete se stříbrem a zlatem do svých opevněných osad ke svým druhům a vydejte nám holý Azov.“

A my jsme jim opět napsali: „Nebažíme po vašem hnusném stříbře ani zlatě, toho máme svého v Azově i na Donu dost. Nám, udatným bojovníkům, je dražší sláva, kterou jsme známi po celém světě, že jsme se nezalekli vašich pašů a strašného tureckého vojska. Už na počátku jsme vám řekli, že nás ještě poznáte, abyste si dobře zapamatovali po všech busurmanských zemích a mohli to po návratu za moře vyprávět svému hloupému carovi tureckému, co znamená bojovat proti ruským kozákům. Kolik jste v Azově rozbili cihel a vyvalili kamenů, tolik jsme pobili vašich tureckých vojínů za rozboření Azova. Na vašich hlavách a kostech zbudujeme Azov krásnější než dříve. Pronikne slavná zvěst o nás do celého světa, že stavíme město na vašich kostech. Váš turecký car si naopak vysloužil hanbu a věčnou ostudu. Budeme od něho vybírat roční daň šestkrát vyšší.“

Pak už se jejich nápor zmírnil, už na nás nepodnikali útoky, dělali přesuny ve svém vojsku, neboť pod Azovem jim padlo mnoho tisíc mužů. My jsme si zatím v opevněném Azově uložili půst a veliké modlitby, zachovávali jsme čistotu tělesnou i duševní. Mnozí z našich moudrých lidí viděli ve snu, ale také mimo sen, uprostřed obklíčeného Azova vznášet se krásnou a světlem oděnou ženu, jiní opět viděli starozákonného muže v zářivém oděvu,^{7/} prostovlasého, jak pozoruje busurmanské pluky. Matka boží, Bohorodička, nevydala nás busurmanům, naopak nám proti nim pomáhala a mnozí z nás slyšeli její laskavá slova:

„Neklesejte na duchu, kozáci, a nebojte se. Toto město Azov bylo znesvěceno nevěřícími Hagařany, jejich věrolomnou surovostí, a oltáře Jana Křtitele i sv. Nikoly byly poskvrněny. Nejen zemi a oltáře v Azově poskvrnili, nýbrž i ovzduší nad nimi zbavili jasu, neboť tu zřídili trh a mučírnu křesťanů, odlučovali tu muže od zákonných manželek, syny a dcery od otců a matek. Nad bezúspěšným pláčem křesťanů sténala všechna křesťanská země.“

O hanobení čistých panen, počestných vdov a bezmocných nemluvnat se nedá ani mluvit. Když Bůh uslyšel jejich prosby a pláč, uviděl záhubu pravoslavných křesťanů, výtvorů rukou svých, svěřil vám pomstu na busurmanech: předal je do vašich rukou i s městem, aby nevěřící neřekli: kde je Bůh váš křesťanský? Nebojte se, bratři, zažeňte všechn strach, nesetne vás žádný busurmanský meč. Vložte svou naději v Boha, přijměte korunu nehynoucí slávy od Krista. Vaše duše vejdou do království nebeského, kde s Kristem budete na věky.“

Mnozí atamani kromě toho viděli, jak po čas útoku z očí Jana Křtitele na obraze tekly proudy slz. Já sám jsem o prvním útoku viděl u jeho obrazu lampičku plnou jeho slz. A při našich výpadech z města viděli všichni busurmani, ať už Turci, Krymci, nebo Nagajci, jak mladý a chrabrý muž, ozbrojený obnaženým mečem, chodil po bojišti a pobíjel mnoho nevěřících. My jsme ho však neviděli, jen podle sečných ran jsme poznávali, že to je dílo rukou božích, a ne našich: zabítí Turci byli podélně rozpušeni. Byl na ně seslán trest s nebes. Často se nás na to Turci vyptávali, kdo že to z nás vychází z města do boje s nahým mečem, a my jsme jim odpovídali, že to jsou naši vojvodové.

A tak jsme setrvali v Azově obleženém Turky od 24. června léta 1641 po 26. září téhož léta, celkem jsme se drželi v obklíčení třiadvadesát dní a nocí. A 26. září v noci, čtyři hodiny před rozedněním, dali se turečtí pašové se všemi Turky a krymský car se svými silami na zmatený a zběsilý útek, aniž by byli námi pronásledováni. S věčnou hanbou se turečtí pašové vrátili domů za moře, krymský car ke své hordě, Čerkesové do své Kabardy a Nagajci do svých ulusů. Když jsme zpozorovali jejich úprk z táborů, vydalo se nás kozáků do těch táborů asi tisíc. Zajali jsme tam několik Turků a Tatarů na výslech, asi čtyři sta živých, a nemocných a raněných jsme tu zastihli asi dva tisíce.

Všichni zajatci nám při výslechu nebo při mučení odpovídali shodně na otázku, proč se od pevnosti dali na útek jejich pašové a krymský car s celým vojskem: „Té noci zvečera jsme viděli strašnou věc. Po nebi táhl nad našimi busurmanskými pluky velký a hrozivý mrak směrem od Rusi, z vašeho Moskevského carství. Mrak se zastavil přímo nad naším táborem. A před mrakem se vznášeli dva strašní vojíní s obnaženými meči ve svých rukou, hrozící našim busurmanským plukům. Hned jsme je pozna-

li. Té noci podnikali výpady z Azova ozbrojení strašní vojvodové azovští a sekali nás vejpůl i ve zbroji. Po tom strašném vidění se dali na útek z táborů naši turečtí pašové i krymský car.“

A nám kozákům se zase všem v noci zdálo, že po tureckém valu, kde byly rozmístěny těžké zbraně, chodili dva muži z dávných dob, jeden byl oděn do kněžského roucha, druhý měl na sobě houni,^{8/} a ukazující na busurmanské pluky, říkali nám: „Pohledte, kozáci, jak prchají turečtí pašové a krymský car z táborů; seslal na ně porážku s nebes Kristus, syn boží.“

Dále nám zajatci vypověděli všechno o ztrátách, kolik lidí padlo pod Azovem. Zapsaných oděnců, murzů, Tatarů a janičářů padlo devadesát šest tisíc, nepočítaje v to prosté mužiky a janičářské dobrovolce. A nás kozáků bylo v obleženém Azově jen sedm tisíc tři sta šedesát sedm mužů. My, carovi poddaní, co nás zůstalo po obležení, všichni jsme raněni, není mezi námi jediný, kdo by zůstal celý, kdo by neprolil svou krev v Azově za jméno boží a za víru křesťanskou. Jménem všeho vojska prosíme pána našeho, cara a velikého knížete vši Rusi Michaila Fjodoroviče, aby byl milostivý k nám, držitelům Azova, kteří žijeme ve svých osadách kolem Donu a jsme jeho poddanými, aby od nás a z našich rukou přijal jako svou carskou državu pevnost Azov s obrazy Jana Křtitele a sv. Nikoly a se vším, co jim tu slouží. Obsazením Azova zaštití car před vojnou celou svou Ukrajinu, Tataři se na věky neodhodlají k vojně, jakmile se naši usadí v Azově.

A my, carovi poddaní, kteří jsme přečkali obležení v Azově, jsme už všichni staří a raněni, už nemůžeme pomýšlet na boj. Slíbili jsme všichni před obrazem Jana Křtitele, že vstoupíme do jeho kláštera a staneme se mnichy. Za něho, cara našeho, budeme neustále prosit Boha a za jeho carské blahorodí. Jeho carskou přízní a naší vírou zaštitil nás Bůh před tureckými silami více než naší statečností a důmyslem. A jestliže nás — své poddané — nevezme car na milost a nepřijme z našich rukou pevnost Azov, s pláčem jej budeme muset opustit. Vztyčíme my hříšní ikonu Jana Křtitele a půjdeme s ním, kam nám on, náš milovaný, ukáže. U jeho obrazu přijmeme řeholní slib od svého atamana, a ten nám bude opatem; a esaul se po složení řeholního slibu stane naším představeným. A my, ačkoliv už jsme ubozí a sešlí, neopustíme obraz Jana Křtitele, raději tu všichni do jednoho

zemřeme. Ať je na věky slavný klášter Jana Křtitele.

A k tomu je od týchž atamanů a kozáků v listě připsáno, co je zapotřebí v Azově pro ležení deseti tisíc mužů: padesát tisíc pudů různých zásob, dvacet tisíc pudů střelného prachu, deset tisíc mušket a peněz na to vše dvě stě jedenadvacet tisíc rublů.

Tohoto léta 1642 na žádost a výzvu tureckého cara, sultána Ibrahima, náš veliký car a kníže Michail Fjodorovič poptil tureckého sultána Ibrahima, neboť přikázal donským atamanům a kozákům vyklidit pevnost Azov.

POVÍDKA
O SÁVOVI
GRUDCYNovi

PŘÍBĚH VELMI PODIVNÝ,
LEČ PRAVDIVÝ O TOM,
CO SE STALO V NAŠEM ČASE,
JAK MILUJÍCÍ BŮH VYJEVUJE SVOU LÁSKU
RODU KŘESŤANSKÉMU

Chci vám, bratři, vypravovat tento neobyčejný příběh, plný strašných a děsných událostí, hodný nevýslovného podivu, jak trpělivý je milující Bůh v očekávání našeho obrácení na cestu pravou a jak nás tajnými úradky vede ke spasení.

Stalo se to v naší době, v roce 1606, kdy za naše četné hříchy poslal Bůh na Moskevské carství hnusného odpadlíka a heretika Grišku, zběhlého mnicha Otrepjeva,^{1/} který se zmocnil ruského trůnu způsobem zlodějským, nikoliv carským. Tehdy v celém Ruském carství nabyla vlivu proradná Litva, která páchala mnoho zla a škod na ruských lidech v Moskvě a v jiných městech. Pro ono litevské řádění mnozí lidé opouštěli své domovy a prchali od města k městu.

V té době žil ve městě Veliký Ustug^{2/} jakýsi měšťan jménem Foma, příjmením Grudcyn Usov,^{3/} jehož rod tam žije dodnes. Když Foma Grudcyn viděl četné nepokoje a nesnesitelná příkoří páchaná Lechy, nechtěl tam nadále žít. Opustil Veliký Ustug i svůj dům a přestěhoval se s ženou do carského města Kazaně, které bylo na dolním toku řeky a bylo proto vzdáleno od proradné Litvy. A tak žil Foma se svou ženou ve městě Kazaně až do nástupu nejjasnějšího velikého cara, knížete Michaila Fjodoroviče, vládce vši Rusi.^{4/}

Onen kupec Foma měl jediného syna, dvacet let starého, který se jmenoval Sáva. Kupec Foma odjížděl za obchodem dolů po řece Volze až k Soli Kamské, jindy až do města Astrachaně a někdy dokonce až za Chvalinské moře do šachových zemí.^{5/} Témuž učil také svého syna Sávu a nutil ho pilně si hledět takové živnosti, aby se po otcově smrti mohl stát dědicem jeho majetku.